

Berättelser om Kronogårds torp.

Johannes Zackrisson och ättlingarna på Hanahall, släkttavla . . . . . sid 2

Johannes Zackrisson och hans ättlingar på Hanahall 1807 - 2023 . . . . . sid 3

Johannes Zackrisson och ättlingarna på Hanahall.

Torpare 1807- 1823, 1826 – 1873,
därav inhyse 1848 – 1873.

Johannes Zackrisson,
h. Cajsa Andersdotter.
h. Kerstin Svensdotter

Dottern:

Maja Stina Johannesdotter,
m. Johannes Månsson,
dräng 1827 – 1863.

Dotterdotter

Helena Johannesdotter
m. Johan Magnusson,
dräng 1853 - 1858
m. Peter Andersson,
dräng, brukare 1861 - 1873

Dotterdotter

Charlotta Ulrika Johannesdotter
m. Johannes Petersson,
brukare 1864 – 1869.
Emigrerar till Norra Amerika.

Dotterdotterns dotter

Anna Catharina Johansdotter
m. Gustaf Magnusson,
torpare 1873 - 1899

Dotterdotterns dotterson

Claes Emil Gustafsson
h. Johanna Kristina Johannesson.
Ägare 1909 – 1934.

Dotterdotterns dottersons son

Karl Henning Valdemar Klasson
h. Klara Agnes Maria.
Ägare 1946 – 1981.

Dotterdotterns dottersons sondotter

Iris Agnes Linnéa Klasson
m. Leif Roland Holmberg
Ägare 1981 -

©Bodil Stefansson,
Ingvar Malmberg
2023.

Johannes Zackrisson och hans ättlingar på Hanahall 1807 - 2023.

Om föräldrarna Zackris Persson och Martha Andersdotter

Trångsgärde ligger tre kilometer norr om Västorp i Furuby socken. I byn fanns i mitten av 1700-talet två gårdar och ett soldattorp. Bonden Anders Andersson och hans hustru Karin Abrahamsdotter hade två barn som snart skulle vara i giftasmogen ålder, viket på denna tid var femton år för flickor och 18 år för män. På 1700-talet var äktenskapet oftast en affärssuppgörelse mellan två familjer och ibland hela släkter. En bonddotter förväntades gifta sig med en bondson, som hade ungefär samma socioekonomiska status. Oftast tog en son över gården, men ibland följde den spinnsidan i stället för svärdssidan. I det fall där bondhustrun var född på stället, brukade hon hävda att gården skulle fortsätta att följa kvinnosidan. Precis så var det här 1748; Karin Abrahamsdotter var barnfödd på gården medan hennes man, som var bondson från Bomerås i Hovmantorp, fick betala för att gifta in sig på $\frac{1}{4}$ mantal Trångsgärde. Deras dotter Martha föddes 1749 och sonen Anders två år senare. Det blev som mor Karin ville. När deras dotter Martha skulle gifta sig, så gällde det att göra en så klok och fördelaktig överenskommelse som möjligt. Familjens och gårdens välstånd var det viktigaste, kärleken var underordnad och skulle nog mogna fram efter hand. Det gällde att hitta en bondson, tillräckligt gammal för att ha hunnit lära sig allt som en bonde i självhushållningens tidsålder måste kunna och tillräckligt ung för att vara arbetsför många år framöver. Dessutom måste hans familj vara så rik att den unga mannen kunde köpa in sig i brudens hem. Förhandlingarna mellan familjerna fördes med hjälp av en böneman.

Den 13 maj 1764 hade man nått en överenskommelse; den femtonåriga Martha Andersdotter skulle gifta sig med den tretton år äldre Zackris Persson, som var bondson från en välbeställd familj på Västorp Lambritzgård. Marthas föräldrarna skulle ha 66Rd 32Sh och hennes bror 16Rd 32sh för gården som värderades till 100Rd. Marthas hemgift var 16Rd 32 sh, lika mycket som hennes bror fick. Den 17 maj 1764 undertecknades köpebrevet och den 30 oktober gifte de sig. Arton månader senare föddes dottern Maria och farföräldrarna på Lambritzgård var vittnen vid dopet. Andra dottern Stina som kom sommaren 1769 dog strax efter födseln. Martha födde barn vart tredje år, vilket gjorde att hon hann återhämta sig mellan graviditeterna. Kvinnor som fick barn vart och vart annat år, for illa och dog inte så sällan i barnsäng vid sin tionde eller elfte förlossning. Hösten 1872 föddes nästa Stina, som inte hellre blev så gammal och en månad senare insjuknade äldsta dottern Maria i rödsot och dog. Därefter fick Martha och Zackris fyra flickor som alla nådde vuxen ålder och glädjen stod högt i tak när sonen Johannes föddes vid midsommar 1784.

Rödsot var en fruktad sjukdom med snabbt förlopp och hög dödlighet. 1785 drabbade den Furuby socken. Zackris Persson i Trångsgärde smittades och dog 49 år gammal. Han efterlämnade fyra döttrar mellan tolv och fem år samt sonen Johannes, nio månader. Redan tio dagar senare förrättades bouppteckning på begäran av änkan Martha. Vi får bilden av en välmående familj med en välskött bondgård och ett välutrustat hem. På väggen hängde en klocka med fodral, i sädesförrådet stod två tunnor råg och en tunna korn och av Åryd bruk hade man en fordran på 3Rd 24sh, vilket motsvarade värdet av en ko. Det märks att man ännu

levde i träåldern; porslin, glas och stengods saknades. Familjen åt på trätallrikar, men för högtidliga tillfällen fanns några fat, tallrikar och bågare i tenn, som skänkte status. I bouppteckningar nämndes inte bord, bänkar eller sängar eftersom dessa ansågs tillhöra den fasta inredningen. I dagligstugan fanns ett fint målat skåp och ett gammalt hörnskåp. Sina värdehandlingar bevarade Zackris i ett skrin med lås och beslag. Den stora arbetsvagnen med järnskodda hjul var värdefullare än åkvagnen, skrinkan eller den järnskodda drögen.

Föräldrarna sov i en så kallad ståndssäng med höga sängstolpar. Eftersom den var placerad i ett hörn, utgjorde husets väggar ena sänggaveln och ena långsidan. För att ge lite mer avskildhet och behålla värmen fanns förhängen ut mot rummet. Ovanpå riset och långhalmen i sängbotten, bredde man ut ett klutatäcke gjort av mattor eller ett bostäcke, stoppat med långhalm. Överlakan användes inte. Till vardags hade man underlakan av grovt linne. Två lakan som var vävda av finare fiber användes bara till fint. Vid huvudändan i föräldrarnas säng låg några stora dynor, det ena stoppat med fjäder, det andra med halm. Vuxna sov halvsittande eftersom detta underlättade andningen och ansågs hälsosammare. Alla sov i samma sänk som de bar dagtid. Över sig drog man täcken eller långhåriga fällor. Föräldrarna använde ett randigt hårtäcke, som var stickigt men slitstarkt och vävt av ull och lin blandat med hår från nötboskapen. Johannes låg hos föräldrarna medan flickorna sov två och två i väggfasta bänkar, som dagtid användes både till sittbänkar och lekplats.

Kreatursbesättningen visar på ett visst välstånd och var värderad till 27Rd. I bouppteckningen beskrivs också hur kreaturen såg ut; en rödryggig ox, en svartbrokig stut, en röd stut, två svarta kor, en röd ko samt en vitryggig kalv. Dessutom fanns flera baggar, får och lamm samt en sagg, värd nästan lika mycket som oxen. På 1700-alet användes baggarna till mer än avel, för av bockskinn syddes hållbara kläder och bockfällor var både stora och varma.

Zackris hade varit mån om sin klädsel och ägde flera plagg i blått, en eftertraktad köpefärg, som gav status. Dyrbarast var hans blåa rock. Husets herre hade byxor, tröjor och handskar av bockskinn, som var mycket hållbara och värda flera gånger mer än hans motsvarande klädesplagg av ull eller lin. Den tidens skjortor såg ut som särlar och användes dygnet runt. Dessutom hade Zackris livstycken och västar, som gärna fick ha vackert mönster eller klara färger. Hatten var mannens symbol, Zackris hade två. Hans skor måste ha varit nya och välgjorda eftersom de var värda dubbelt så mycket som läderstövlarna.

Under rubriken Skulder kan vi läsa att kyrkvaktmästaren Sven i Furuby fick 2 sh att gräva graven, skotta igen den gjorde begravningsgästerna själva. Likkistan kostade 32 sh, brännvinet till begravningen 40 sh, men dyrast blev prästen som tog 1Rd 16 sh för förrättningen. Inventarierna inklusive gården värderades till 164 Rd, vilket var minst 30% under det verkliga värdet. Eftersom utstående fordringar och skulder tog ut varandra, blev också detta behållningen. För att barnen skulle kunna få ut sin arvslott utlystes i sedvanlig ordning auktion. Änkan ropade då in så mycket hon hade råd med för att återskapa ett fungerande hem. En överslagsberäkning ger att Martha ärvde ca 100Rd, medan barnen fick ca 20Rd var. Farbrodern Sven Persson från Attsjö Båtmansgård ställde upp som brorsbarnens förmyndare och han skulle förränta pengarna genom utlåning, vanligtvis mot 5% ränta. En månad efter att Marta blivit änka, dog också hennes far Anders av rödsot. Hon var nu 38 år och ensam med fem barn. Inom kort gifte Martha om sig med Nils Svensson från Hovmantorp och födde sönerna Andreas

och Sven. Tretton år senare flyttade Martha med sin nya familj till Lysteryd där maken Sven blev hemmansägare på Furukubbafällorna. Så kallades den del av Olsagård, som var på ¼ mantal men som låg långt från Furuby kyrkby. Åren gick och 1817 gifte äldste sonen Andreas sig med Stina från Herråkra och övertog hemmanet, som då hade bytt namn till Askatorpet. Deras son Gustaf, allmänt kallade för Aska-Jösse, bröt Östratorp på hemmanets utmark. En av hans ättlingar är Allan Karlsson från Attsjö Norregård. En annan nutida Attsjöbo, som har sina rötter i samma familj på Askatorpet, är Helen Stråth på Nya Attsjölyckan. Hon härstammar från soldat Per Johan Nero som tjänstgjorde på soldattorp N^o26 i Attsjö, en dotterson till Andreas och Stina på Askatorpet.

Johannes Zackrisson och Cajsas Svensdotter blir torpare 1807

Johannes Zackrisson var 14 år när hans familj flyttade till Furukubbafällorna 1798, men där återfinns han inte i husförhörlängden. Pojken bodde i stället kvar i Trångsgärde och blev skräddarlärling hos soldat Bamse. När Johannes blev myndig 1805 titulerades han sockenskräddare och samma år fick han ut fadersarvet, som uppskattningsvis hade ökat från runt 20Rd till drygt 50Rd. Den unga mannen ville hellre gå i faderns fotspår än att arbeta som skräddare resten av livet, men 50 Rd förslog inte till att köpa ett hemman eller att gifta in sig på en gård. En möjlighet, när man inte hade råd att köpa en gård, var däremot att köpa livstidskontrakt på ett torp och att årligen betala en årlig avgift i stället för att behöva göra dagsverken. Stora gamla torp som låg på byarnas utmarker, hade förr i tiden övergått till att vara hemman, men detta satte Storskiftet stopp för. Hanahall var ett av dessa stora torp och lades 1787 under Attsjö Norregård samt Kronogård. Skifteskartan visar en liten torpstuga med en betydligt större ladugård. Till torpet hörde fyra ängar på sammanlagt 5 kappeland, drygt 750m² (1 kappeland = 1/32 tunnland). Kreaturen fick beta i Norregårds och Kronogårds skogar. När den f.d. soldaten Anders Fagergren, som torparen var på Hanahall, dog av TBC vid 64 års ålder öppnade sig en möjlighet.

Den 12 januari 1807 upprättades ett torpkontrakt mellan Johannes Zackrisson och Kronogårds ägare samt Attsjö Norregårds tre bönder. Om villkoren i kontraktet efterlevdes, skulle Johannes och "hans förstkommande hustru få njuta och begagna torpet Hanahall" så länge de levde, under förutsättning att de bodde på stället och brukade jorden. Tillträdesdag var den 25 mars 1807. Priset blev 133Rd 16sh och därefter skulle 6Rd 32sh i skatt betalas den 1 oktober varje år. Bristerna som hade upptäckts vid husesynen, skulle betalas av den förre torparen och inom 1½ år skulle alla reparationer vara klara. Att Johannes och hans hustru därefter höll byggnader i stånd skulle kontrolleras vid återkommande husesyn. På torpets skogsmark fick torparen ta timmer och virke till byggnader, stängsel och ved för eget bruk, men att sälja var strängeligen förbjudet. Vid överträdelser måste Johannes och hans blivande hustru avträda torpet utan någon som helst ersättning. När de båda var döda återgick torpet till ägarna, utan ersättning för byggnader eller odling. Zackrissons första hustru blev den 19-åriga soldatdottern Cajsas från Hästebäck i Hovmantorp socken. De gifte sig 1807 och i mars 1808 föddes dottern Maja Stina och tre år senare dottern Helena.

Den förre torparen på Hanahall, Anders Fagergren, hade vid sitt bröllop fyrtio år tidigare benämnts som manhaftig och hans hustru Giertrud som sedesam. Sina sista år i livet beskrevs hon som utgammal och han var dödligt sjuk i TBC. Underhållet av torpet blev eftersatt och bristerna som noterades vid avträdessynen skulle Fagergren bekosta. Vid tillträdet 1807 rev Johannes Zackrisson det gamla boningshuset och uppförde i stället ett gediget knuttimrat tvåvåningshus av 6 tolfter (72st) timmerträd, tolv bjälkar och 18 träd som högs ner för att sågas till panel, fönster, dörrar, m.m. Några år senare byggde han en stor loge av 5½tolfter (66st) träd avsedda för byggnation.

Bergsrådet Johan Lorentz Aschan v.s. torparen Johannes Zackrisson.

Johan Lorentz Aschan blev Smålands mäktigaste industrimagnat. Efter att ha studerat medicin blev han först militärläkare och kunglig livmedicus, därefter intendent vid Loka brunn. 1801 gifte han sig med Karin Nilsson, vars far var riksdagsman och en av Närkes rikaste brukspatroner. Hemgiften var fyra tunnor guld. När Aschan året därpå köpte Lessebo bruk började uppbyggnaden av Smålands största industriimperium. Han var en föregångsman inom teknik och kom med tiden att äga järnbruk, kopparbruk och pappersbruk. Tack vare samarbetet med kemisten J.J. Berzelius blev Kleva gruva Europas ledande nickelproducent och mycket lönsam för Aschan. Han blev bergsråd och hade en hög befattningen inom Bergskollegium, som ledde och kontrollerade gruvnäringen och metallförädlingen i Sverige. Landets viktigaste exportvara var stångjärn, dvs järnämne färdigt att smidas. Myndigheterna krävde att järnbruken skulle vara självförsörjande på kol och därför köpte Aschan upp gårdar med mycket skogsmark. Han hade ett speciellt gott öga till det skogrika Attsjö. I september 1823 sålde Volmar Johan Silversparre Åryd bruk till Johan Lorents Aschan, som då också blev ägare till 3/8 mantal Attsjö Kronogård.

Vad som egentligen sedan hände har vi inte kunnat reda ut. 1823 finner vi Zackrisson i Herråkra där han arrenderar ¼ mantal Holmahult. Den barnlöse ägaren som var i 40-årsålder hade just blivit änkling och lämnade nu gården medan hans föräldrar bodde kvar på undantag. Fadern hade varit betrodd kyrkovärd. Var det en tillfällighet att Zackrisson flyttade till Holmahult samma år som J.L. Aschan köpte Kronogård? Den rike bruksägaren ville inte ha en torpare med livstidsarrende. Hans affärsidé var att skriva hårda arrendekontrakt med unga ambitiösa brukare och torpare, som han pressade till det yttersta och sedan avskedade när de var förbrukade. Flera exempel på detta finns i boken "En man som hetade Glader". Att ha den 39-årige Zackrisson boende på Hanahall med fastställd årsavgift och livstidskontrakt var en ren förlustaffär. Blev han borttvingad? Och varför gjorde Attsjö Norregårds bönder 1824 ett tillägg till Torpkontraktet från 1807? Först slog de fast att Zackrisson och hans hustru hade livstids besittningsrätt till torpet. Sedan betonas att Hanahalls utmarker tillhörde endast Attsjö Norregård och att den nämnde torparen hade fått lov att: 1. Använda sig av tjärved, 2. Använda sig av det som har röjts, när han bärgade i skogen till kolning. 3. Så gräsfrö där det var lämpligt för mulbete.

Dokumentet undertecknades den 27 september 1824 av Petter Magnusson och Persson, som båda var barnfödda på Norregård samt av f.d. soldaten Peter Hindrich, som efter ett par år som ägare av Norregård, sålde den till bergsrådet Aschan. 1823 - 1825 bodde och brukade

Zackrisson ¼ Holmahult i Herråkra socken, medan två olika vikarierande torpare bodde på Hanahall. Därefter togs driften av torpet över av Zackrisson själv, som samtidigt bodde och brukade Holmahult till 1827. Detta måste ha gjorts med ägarens tillåtelse, eftersom kontraktet från 1807 föreskrev att torparen måste bo på torpet och sköta det ordentligt. Hoppades kanske Aschan att Zackrisson hellre skulle vilja vara brukare av ett hemman och därmed ge upp sitt livstidskontrakt? Eller planerade Aschan att låna ut pengar så att Zackrisson kunde köpa Holmahult, för att några år senare kräva tillbaks pengarna inom tre månader och därmed tvinga Zackrisson att sälja hemmanet? Detta låter långsökt och konspiratoriskt, men Bergsrådets eftermäle i Furuby socken var ”han gärna lånade ut pengar till bönderna och sedan tog han deras gårdar”.

1828 byggde Zackrisson ett nytt fähus av 5 tolfter (60 st) timmerträd, 9 stycken bjälkar och 12 träd som fälldes och sågades upp. Han uppförde också en liten basta för linberedning. Fortlöpande byggde och underhöll torparen 7 st madlador, som användes till förvaring av det kärhö som skördades på sankmarkerna för att köras hem när marken frusit till.

När laga skifte genomfördes i Attsjö by 1836, blev det mycket omändringar vad gällde utmarkerna vid Hanahall. I samband därmed blev Zackrisson stämd för att ha slagit hö på Peter Eliasson skifte, men detta gjordes upp i godo utan rättegång. Efter Laga skifte kom Hanahall att ligga under Kronogård och Bergsrådet Aschan blev ensam ägare. Bönderna Carl Jonasson och Johannes Danielsson på Attsjö Norregård ansåg att de inte hade kompensats för att de förlorat sitt deläggande av Hanahall och drog saken inför rätta. På hösttinget 1842 beslutade Konga Häradsrätt att syn skulle verkställas på torpet Hanahall för att bedöma den årliga avkastningen.

Synen genomfördes den 10 juni 1843: Åkerarealen var två tunnland och gav en årlig avkastning på 69Rd. Tre tunnor utsäde av korn och blandsäd, gav en skörd på 14 tunnor. På torpets egen fodertillgång föddes 5 st kor, 2 ungnöt och 10 får. Av kornas mjölk framställdes smör för 44Rd och ost till ett värde av 40Rd. Årligen föddes fyra kalvar värda 5Rd och inkomsten av två ungnöt beräknades till 6 Rd. Fårens ull behövdes för att tillverka varma kläder och värderades högt, hela 12Rd. Varje år föddes minst 6 lamm som kunde säljas eller slaktas och då inbringade 8Rd. Sammanlagd avkastning från kreaturen blev 186Rd, mer än dubbelt så mycket som spannmålsodlingen. När man dragit ifrån lön och föda för en dräng och en piga, 136Rd, blev den årliga behållningen 50Rd. Johannes Christoffersson på Norregård tillade att två av korna i uträkningen borde ersättas med ett par små oxar, vilka behövdes för jordens brukande. Norregårds bönder anförde att de även hade förlorat skiften på utmarken tillhörande Hanahall, varför ersättningen för förlorad mark inte var avgjord i och med den genomförda synen.

Alla byggnaderna på Hanahall hade uppförts av skog som tillhörde bönderna på Norregård och nu redovisades hur mycket timmer, bjälkar och sågat virke som hade använts när husen byggdes. Virke för 24 Rd hade använts till mangårdsbyggnaden, men eftersom den nu var 34 år gammal, upptogs bara 1/3 av värdet. Timmer och sågade bräder till den femton år gamla fähuset, värderades till 4Rd. En bod var däremot gammal och värdelös. Värdet av timret till den stora logen hade minskat med hälften och var nu 7Rd. Timret till den lilla bastan värderades till 3 Rd och de 7 madlador för kärhö som torparen hade uppfört till 1 Rd samt till 2 Rd för en mindre byggnad med snedtak. Virket till gårdsgårdarna värderades till 10Rd.

Summa 67Rd. Eftersom bergsrådet Aschan själv ägde ¼ Attsjö Norregård, minskades ersättningsbeloppet till de andra två bönderna på Norregård till 50Rd. Denna summa skulle Aschan erlagga kontant till Carl Jonasson och Johannes Danielsson.

Eftersom Johannes Zackrisson och hustrun Cajsas hade ett livstidskontrakt på torpet med en låg årlig avgift blev detta en förlustaffär för bergsrådet Aschan, framför allt om man jämför med hur mycket arbete eller hur stort arrende han årligen hade kunnat ta ut av en ny torpare eller arrendator. Dels ville Aschan få ut mesta möjliga vinst av varje projekt, dels gick detta hans ära för när. Själv hade han fyllt sjuttio år medan Zackrisson och hans fru var mer än tio år yngre, så troligen skulle de inte dö under hans livstid. Det verkade som om han hade gjort en förlustaffär, vilket var oacceptabelt. Aschan gjorde vad han kunde för att bli av med sina livstidstorp och stämde Zackrisson inför rätta och ville vräka denne för olovlig svedjning. När bergsrådet förlorade målet i Konga Häradsrätt, överklagade han till Hovrätten och slutligen till Kungl. Maj:t. Båda instanser ogiltigförklarade Aschans avhysning. Zackrisson tilldömdes böter för svedjning, men brottet var inte så grovt att det föranledde uppsägning av livstidskontraktet.

Den 20 oktober 1845 författade Johannes Zackrisson på Hanahall en skrivelse riktad till Konga Häradsrätt. Han redogjorde för livstidskontraktet från 1807 och beskrev därefter hur Herr Bruksägaren J L Aschan på Lessebo Bruk alltsedan Laga skiftet då han blev ensam ägare till Hanahall, flera gånger försökt att frånta Zackrisson dennes livstids besittningsrätt, nu när torparen kände ålderdomen nalkas. Därefter anhöll Zackrisson om att få lov att inteckna torpet Hanahall, som ett skydd under sin och hustruns ålderdom. Han bifogade en avskrift av torpkontraktet från 1807 och hänvisade till Kungl. Maj:ts utslag från den 9 mars 1844. Konga Häradsrätt beslutade att bifalla hans begäran. För att den skulle vinna laga kraft måste ägaren, dvs bergsrådet Aschan, underrättas om detta. Trots att Johannes hade tagit hjälp av den betrodd nämndemannen Johannes Christoffersson, som senare blev riksdagsman, misslyckades de att meddela Aschan detta – han hade gjort sig okontaktbar. Anstånd till nästa ordinarie ting söktes och beviljas. Rätten betonade i en pik till Bergsrådet att ”nämnde beslut fortfarande länder till efterrättelse”.

Johannes Zackrisson och hustrun Cajsa sätter sig på undantag 1848

och Hanahall brukas därefter av dottern Maja Stina och svärsonen Johannes Månsson.

I mitten av 1800-talet var det vanligt att personer i sextioårsåldern skrevs som "utgamla och odugliga till arbete" i husförhörlängderna. Den utdraga rättsprocessen mot Aschan och hotet att bli ställd på bar backe, tog hårt på Zackrisson och hans hustru, som 1848 hade blivit 64 respektive 60 år.

1828 hade Maja Stina, äldsta dottern på Hanahall, gift sig med Johannes Månsson från Herråkra. Paret kom att bo och arbeta på Hanahall resten av sina liv, han som dräng under svärfadern. Tillsammans fick de fem döttrar; Helena, Stina Cajsa, Ingrid Maria, Charlotta Ulrika och Anna Lisa. I ett protokoll kan vi läsa att Furuby sockenstämma beviljade Maja Stina och Johannes att arbeta som dräng och piga på Hanahall, eftersom de var arbetsföra ärliga människor, som väl skulle ta hand om både torpet och hennes föräldrar:

"§3. Hvad Johannes Månsson och dess hustru Maja Stina Johansdr på Hanehall angår, så äro de bägge arbetsföra och har hos föräldrarna året om stadig sysselsättning. Men som fadren Johannis Zackrisson börjar själv bliva till åren och hans hustru Cajsa Andersdotter är sjuklig och ofta sängliggande, kan han icke bruka torpet Hanahall utan att hava dräng och piga. Därför önska församlingens innevånare det bättre att han har sina barn såsom kända för ett ärligt och redigt förhållande hemma till torpets brukande; än att han städjar okänt folk från en annan församling."

Sommaren 1849 hade Johannes och Cajsa upprättat ett inbördes testamente, så när hustrun dog den 13 juli 1854 fick änklungen disponera hela dödsboet till sin död. Zackrisson hade just fyllt 70 år när hustrun somnade in efter att ha tillbringat sina sista år sängliggande. Bouppteckningen visar en ekonomi i balans med en behållning på 45 Rd. Att ett torparpar vid så hög ålder stod sig så väl, berodde på att dottern Maja Stina och svärsonen Johannes brukade torpet och sörjde för de gamle. Hanahall var inte något vanligt torp, utan liknade i vissa avseenden ett litet hemman, t.ex. vad gäller sängutrustningen som värderades till 20Rd; Där ingick bl.a. ett dyrbart fjäderbolster, ett sticktäck, sex dynor, fyra bostäcken, tre fårskinnsfällar och lika många lakan. Cajsa hade gott om kläder, värdefullast var hennes sju kjolar, fem förkläden, två kängor och sidenschal, som hon troligtvis hade fått i fästemannsgåva många år tidigare. Anmärkningsvärt är att paret ägde silver, en ring och ett spänne, men också en mässingsljusstake för 8Rd. Att inneha en bibel, tre psalmböcker och sju andra böcker visar att de skiljde sig från många vid denna tid, då det var vanligt att bildning på landsbygden snarare räknades som en belastning än som en tillgång. Johannes och Cajsa hade behållit många ägodelar som behövdes för att driva ett hushåll och bruka ett torp. Allra värdefullast var kreaturen för 45Rd; två kor, fem får och ett lamm, dessutom 1½ bikupa som värderades till 8Rd. Vid 70 års ålder gifte änklungen Zackrisson 1855 om sig med änkan Sara Andersdotter. Hon var 13 år yngre än Johannes och född i Hornaryd.

Om Helena Johannesdotter och om hennes äkta män

Johan och Peter som blev dräng respektive brukare på Hanahall.

Vårvintern 1853 insåg Maja Stina och Johannes äldsta dotter Helena att hon skulle ha barn med Johan Magnusson. Johan var född på torpet Holmaryd i Furuby socken och hans far hade under ett par år arrenderat prästbostället i Furuby. Detta gav status åt familjen och sonen Johan fick efter konfirmationen plats som dräng på några av socknens förnämaste gårdar, bl.a. hos kyrkovärden Nils Daniel Andersson på Furuby Olsagård. Sedan flera år tillbaks arbetade den unge mannen på Båtsmansgården, som ägdes av bergsrådet Aschan. Nu hade Johan fyllt 27 år och Helena var 24 år, men för att kunna bilda familj måste de ha någonstans att bo. Det löste sig genom att Helena efter bröllopet den 15 maj 1853 fick tillåtelse att flytta in hos Johan på Båtsmansgård. Denne antecknades nu som gifte drängen och var en av de få gifta drängar som tjänat och bott på Båtsmansgård. Detta visar att Johan var högt värderad av sin arbetsgivare. Strax efter att dottern Anna Catharina föddes i oktober samma år, flyttade den lilla familjen in på Hanahall, där Johan blev dräng. Fem år senare, i mitten av oktober 1858, dog Johan bara 33 år gammal. Dödsorsaken angavs som, "kvävd av bullnad". I maj 1859, dvs, sju månader senare, föddes sonen Magnus August. Förmyndare för barnen blev den betrodde Peter Johan Andersson på Torslund, som åtog sig detta gratis.

Efter att ha läst igenom bouppteckningen, infinner sig känslan att Johan och Helena satsade på att ta över torpkontraktet, när hennes gamle morfar hade avgått med döden. Johan hade nämligen skaffat redskap och kreatur för att kunna bedriva både skogsbruk och jordbruk. De ägde två kor och två kvigor, varav den ena snart skulle kalva, dessutom en stut, ett får och tre lamm samt en liten gris, sammanlagt värt 108 kr. Den driftige unge mannen hade också köpt in en rejäl vagn för 8kr, kälkar, årder och två ok med remmar för att kunna köra stuten. Hustrun Helena hade vävt ylletyg, som lämnats in för bearbetning till vadmal och av det blåfärgade tyget hade skräddaren sytt en dyrbar kostym till Johan. I vänten låg 7,5 meter grå vadmal, 2,5 meter tyg av bomull, samt fyra oberoende lamm- och fårskins. Detta var en familj mitt i livet. Johan var välklädd och välvårdad. Han ägde två dyrbara "vadmallsklädningar", åtta skjortor, sexton halskragar, tre silkeshalsdukar och sex västar samt raklåda och rakkniv.

Förteckningen av skulderna visar att likkistan tillverkades i Attsjö av soldaten Ask, som skulle ha 1 kr för arbetslön, spik och lim. Änkan Helena hade lagt ut 1 kr för malt till ölet och hennes far hade köpt in fisk m.m. för 2 kr till begravningskalaset. Den största skulden var 56 kr till Carl Magnus Danielsson på Attsjö Södregård och därefter 40 kr till hemmansägaren Peter Samuelsson i Möcklehult. Johan hade också skulder på 17 kronor till Furubys församlingskassa och till ett tjugotal andra personer i främst Furuby, Herråkra och Dädesjö socknar. Av sin storasyster Ingrid Catharina hade han hösten 1853 lånat 10 kr och nu efterskänkte hon räntan. Johan gick gärna på auktion, men var inte så noga med betalningen. Han hade bevisat auktioner på torpen Ekedal, Billemo och Klerebohult i Furuby socken, i Skruv i Herråkra och Näsby i Dädesjö socken samt i Ramnåsa. Där hade han gjort ett stort inrop i april 1858 och krävdes nu på 50kr. Varför Johan hade en skuld på 36 kr för uteblivet torparrende på Källekulla under Åhult, har vi inte kunnat komma underfund med.

Eftersom inventarierna uppgick till 202 kronor och skulderna var 300 kr, blev det ett underskott på 98kr. Om Johan inte hade skaffat sig auktionsskulderna och inte fått haft kraven för ett helt obegripligt torparrende så hade det inte blivit någon brist. Hans död var ett dråpslag för familjerna på Hanahall. Den mest arbetsföre mannen på torpet rycktes bort och dödsboets alla inventarier måste säljas för att betala skulderna och för att barnen skulle få ut sitt eventuella arv. När allt lösöre auktionerades ut, måste Helena försöka ropa in sina sängkläder och husgeråd för att åter skapa ett hem. Hennes föräldrar tvingades skuldsätta sig för att ha råd att ropa in de kreatur och jordbruksredskap som behövdes på torpet. Efter tre år som änka, gifte sig Helena med Peter Andersson, som tidigare hade varit sockenskräddare i Herråkra. Efter bröllopet blev han dräng och brukare på Hanahall.

Lillejulaften 1863 blev Zackrissons dotter Maja Stina änka, när hennes make Johannes Månsson dog av bröstinflammation. Tack vare bouppteckning vet vi var deras fem barn uppehöll sig. Äldsta dottern Helena bodde på Hanahall med sin familj. Dottern Stina Cajsa var gift med Elias Petersson Fast och familjen vistades i Norra Amerika. Dottern Ingrid Maria hade gift sig med Nils Daniel Magnusson och bodde på torpet Ryholm under Furuby Lillagård. På nyårsaften 1863, en vecka efter faderns död, gifte dottern Charlotta Ulrica sig med drängen Johannes Petersson, född på Högstorp i Furuby socken. Paret flyttade in på Hanahall i januari 1864 och utvandrade till Norra Amerika 1869. Johannes Månssons femte och yngsta dotter Anna Lisa var omyndig.

Bouppteckningen visade inventarier till ett uppskattat värde av 221kr och skulder på 288kr, alltså en brist på 66 Rd. Den tre största skulden var 104 kr till bönderna på Torsagård och en auktionsskuld på 46 kronor samt 33 kr till Herråkra kyrkokassa. Dessutom hade man glömt att redovisa skulder på 18 kappar råg till sädesmagasinet i Dädesjö och 14 kappar korn till Furuby sädesmagasin. Tack vare att inventarierna som regel undervärderades, bör auktionen ha inbringat ett litet överskott. Dessutom var Maja Stina del av ett starkt socialt nätverk.

Hanahall var under 1800-talet stort nog att försörja ett hushåll med flera generationer. Bostadshuset som det såg ut 1909. Målning av Gunnel Klasson efter foto från Hemmesjö Hembygdsförening.

Zackrisson avgår med döden - Gustav Magnusson och Anna Catharina blir de nya torparna.

För familjen Zackrisson var det lika viktigt att bruka och bo på Hanahall, som det var för bondesläkter att äga sin gård. För att framtida generationer skulle kunna bo kvar på deras älskade torp, ville änkan Maja Stina och hennes dotter Helena kombinera ungdomlig styrka och fruktsamhet med en äldre mans kunskap och erfarenhet. Våren 1870 gifte sig Helenas 16-åriga dotter Anna med den 21 år äldre Gustav Magnusson, som just hade blivit torpare på Källekulle i Kårestad.

I början av juni 1873 dog den gamle Johannes Zackrisson, en månad innan han skulle fylla 89 år. Under 17 års tid hade han belåtet kunna konstatera att bergsrådet Aschan redan vilade sex fot under jord, medan han själv satt kvar som torpare på Hanahall. Tack vare sitt livslånga torparkontrakt hade Zackrisson kunnat sitta som patriark i orubbat bo hela 66 år. När han dog, hade hustru nummer två ingen rätt att bo kvar torpet, eftersom livstidskontraktet endast gällde Zackrissons första hustru. Helena Johannesdotter och hennes man Peter Andersson, som hade brukat torpet i åtta år, flyttade till Väckelsång med sex barn. Efter lång väntan, kunde en ny torpare tillsättas, nu när Johannes Zackrisson hade "avgått med döden".

Åryd bruk var nog med att Hanahall skulle generera vinst och redan samma månad som den gamle torparen dog, skrevs ett arrendekontrakt angående driften av torpet med Johan Peter Andersson, som sedan tio år bodde som arrendator på Attsjö Båtmansgård:

Härmed överlåtes från den 6 juni 1873 till den 14 mars 1875 Torpet Hanahall under Attsjö Kronogård emot ett sammanlagt arrende af 44 läster Kol att leverera vid Åryd bruk, hvaraf 19 läster för år 1874 och 25 läster för 1875. Till dessa Kol fås skog, efter utsynning på Attsjö Skog å Lessebo Bolags område. Från husröta under denna arrendetid är arrendatorn befriad. Åryd bruk den 30 juni 1873.

Torpsynen på Hanahall, som ägde rum den 22 juli 1873, visade att den som skulle efterträda Johannes Zackrisson, inte skulle komma till något dukat bord. Att åtgärda allt som syneprotokollet krävde skulle bli dyrt och ta lång tid:

"Undertecknad inställer sig för att på begäran av Åry bruksförvaltare Nilsson förrätta Laga av- och tillträdessyn, efter numera med döden avlidne Torparen Johannis Zackrisson... Förrättningen företogs och befanns som följer:

No 1. **Mangården.** En byggning, står i öster och väster med gavlar, 15 aln lång, 9 aln bred, 6 alnar hög. Innehåller tvenne våningar. Den undre: Stuga, förstuga och kök. Den övre: Boningsrum inrett samt förstuga och brotvind över köket. Tarvar följande förbättringar:

Underpanel i undre stugan anskaffas, upptages till	20Rmt
Köksdörren tätas och spiseln i köket repareras för	4Rmt,
Panelen i förstugan omdrives samt likaledes golvet samt trappan klädes för	3Rmt 50sh
Förstugedörren klädes med bräder	2Rmt 76sh.

Reparation å sex stycken fönster med nya bågar och fogningar utvändigt samt understycket å södra sidan nytt, och 4 st fönsterrutor, kan göras tillsammans för 14Rmt

Taket på hela stugan omtäckes med stickor för	25Rmt.
Pipan rappas samt ny stege anskaffas för	5Rmt.
Stenfoten omlägges samt jorden undantages å södra sidan	5Rmt

SUMMA: 79Rmt 25 öre

No 2 **Ladugården**: 75 fot lång, 17½ fot bred, 14½ fot hög. Inrett till fähus, loga, sädeslada, och 2 foderlador. Tarvar

Tvenne nya dörrar och dörrtröskel å den norra sidan vid fähuset	3,5Rmt.
Väggen repareras å södra sidan vid fähuset samt en list vid logen å södra sidan	1,5Rmt

SUMMA: 5Rmt

No 3 **Sädesboden**. Alla knutarna brädfordras. Kan göras för 6Rmt.

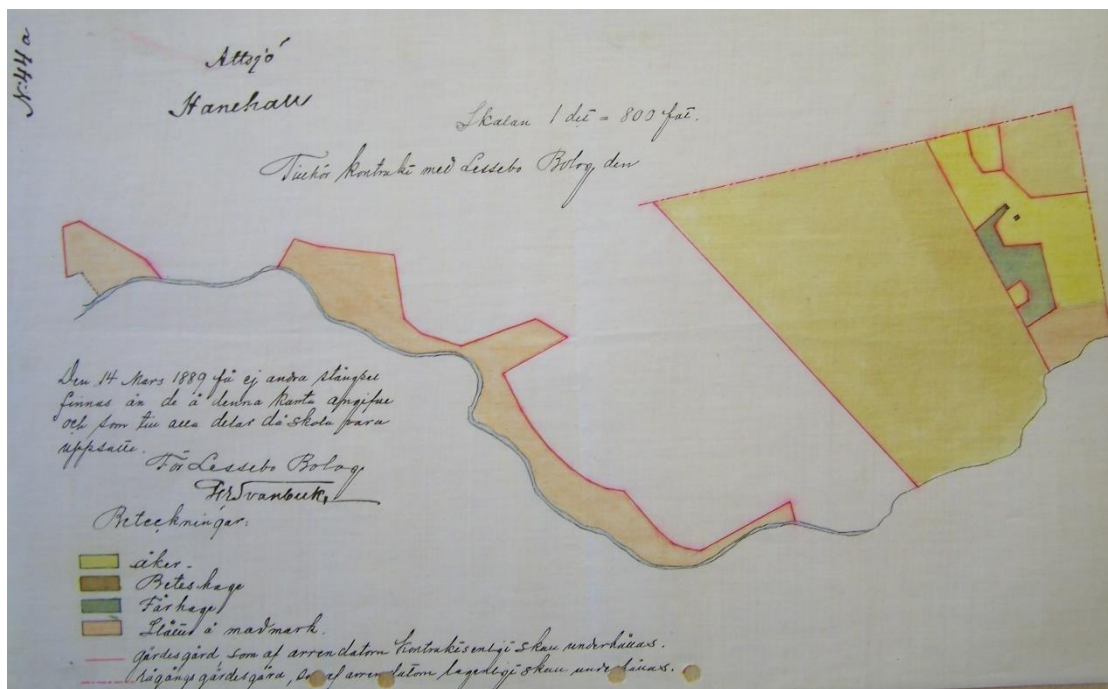
Tillsammans å husen 90Rmt.”

Anmärkning: På södra sidan å ladugården finnes ett fårhus 13 fot i fyrkant med snedtak i gott stånd. Likaledes på norra sidan vid sädesladet, finns ett hus 13 fot långt och 9½ fot brett med snedtak i gott stånd samt en vedbod med oskrätt timmerverk till väggarna. Dessutom fanns 733 famnar gärdesgårdar gränsande mot Hovmantorp och Kvarnaryd, som skulle underhållas. Att iordningställa dessa skulle kosta sammanlagt 23 Rmt och 6 öre (223 famnar å 3 öre för halvgoda och 265 famnar å 6 öre för de odugliga gärdesgårdarna). Slutligen redovisades att alla reparationer kostade 120 Riksmünt 56 öre och att allt borde vara färdiggjort inom ett år. Hösten 1873 återvände Anna hem till Hanahall, nu med maken Gustav och deras ettåriga dotter Maria, men paret fick starta i en uppförsbacke. I nederkanten av syneprotokollet efter hade följande kommentarlagts till: ”Torparen Gustaf Magnusson är nu tillsatt och ansvarar för ovanstående reparationer.” I stort sett allt behövde repareras både ute och inne.

De första åren höll familjen sig med piga. En av dem var Eva Nilsdotter från Johanstorp. Kvinnorna på Hanahall, Kvarnaryd och Johanstorp hade under årtionden hållit ystagillen tillsammans och starka band hade knutits mellan dessa torp, som alla låg långt borta från Attsjö by. Med granngården Holmahult i Herråkra hade familjerna på Hanahall också en nära relation under flera generationer. Under tre år 1882 - 1885 anställde Gustav en dräng på torpet. För att ägarna till Hanahall inte skulle riskera att förlora pengar, blev Gustav 1883 tvingad att skriva på en förbindelse som garanterade att arrendekontraktets villkor uppfylldes, dvs. åkerjorden måste brukas och byggnaderna hållas i stånd. Åryd bruk krävde en säkerhet på 500 kronor, en stor summa pengar vid denna tid, som utgjordes av den växande grödan på torpet värderad till 260 kr, dessutom av två kor med ljusa hjässor, 4 respektive 6 år gamla och värda 70 kr samt 65 kr, två bruna kalvar ett respektive ½ år, värda sammanlagt 45 Kr och slutligen två grisar å 30 Kr. När Gustav Magnusson den 1 maj 1883 undertecknade dokumentet hemma på Hanahall, var det m.h.p.p., dvs med handen på pennan. Så gjorde man om fullmaktsgivaren inte själv kunde signera, t.ex. på grund av sjukdom, utan lät någon annan underteckna i hans ställe. Ett annat alternativ är att undertecknaren inte var skrivkunnig. I äldre tider när detta var mycket vanligt, skrev man bara med sina initialer, medan en skrivkunnig präntade för- och efternamn

på ömse sidor om versalerna. Eftersom Gustav fortsatte att bruka torpet, verkar det som om han var frisk men inte kunde skriva. I februari 1886 fyllde Gustav 50 år, men pengar för att anställa en dräng sakandes. Familjen måste själv klara av att bruka torpet.

Tre år senare kom nya krav från Lessebo Bolag, som låtit göra kartor över sina gårdar och torp. Röda markeringar visade alla stängsel, som arrendatorerna måste uppföra och underhålla fr.o.m. den 14 mars 1889. På kartan ser man att Hanahalls boningshus var omgivet av åkrar. Sydväst därom fanns fårhagen och västerut skogsmark där kreaturen fick beta. Längs Fibbleån fanns våtmarker där värdefullt kärrhö skördades, men samtidigt krävdes många löpmetrar stängsel, som var tidsödande att sätta upp och underhålla.

Karta Hanahall 1889. Kronobergsarkivet: Åry bruksarkiv, Fastigheter Åryd, F8a:1.

Den 23 januari 1889 intygade Gustaf Magnusson på Hanahall att han hade mottagit ett par oxar från Lessebo Bolag. Båda oxarna var fem år och var värda 135kr respektive 115kr. Torparen förband sig att sköta dem omsorgsfullt och närhelst Lessebo Bolag så fordrade, skulle de omedelbart återlämnas. Då skulle oxarna undersökas av en godkänd värderingsman, vilket Gustav skulle betala. Om djurens värde hade minskat, måste torparen betala skillnaden, men om värdet däremot hade ökat, skulle han gottgöras. Fem procent av oxarnas värde skulle årligen betalas till Lessebo Bolag. "Försäkras, Åryd den 23 januari 1889, Gustaf Magnusson, m.h.p.p., torpare å Hanahall." De sista åren i livet, verkar Gustav inte ha varit fullt arbetsför, eftersom äldste sonen Johan den 14 mars 1896 tog över de bägge oxarna, för att användas enligt samma villkor som fadern hade haft. Johan var då myndig.

Den 16 mars 1899 dog Gustav Magnusson 63 år gammal och Anna blev vid 45 års ålder ensam med sju barn. Äldsta dottern Maria var gift med skomakare Sandberg och myndige sonen Johan Magnus bodde hemma. De omyndiga barnen var Claes Emil f. 1879, Carl Oskar, f. 1883, Adelina Mathilda, f. 1885, Per August, f. 1887 och Ester Helena, f. 1891. Som förmyndare utsågs handlaren Johan Peter Karlsson i Attsjö, som närvarade vid förrättningen. Dödsboet som uppgavs under ed av änkan, antecknades och värderades av J.P. Karlsson i Attsjö och C.P. Carlsson i Holma i Herråkra socken. Bouppteckningen var ingen munter läsning. Den ger ett intryck av att bostadens inventarier var lågt värderade; endast 53 kr inklusive den avlidnes kläder för 20 kr. Dessutom ägde den avlidne ett enkelt fickur, värt en krona. Som tidigare berättats hade Gustav varit tvungen att sätta kreaturen och alla yttre inventarier som pant, ifall han inte skulle ha råd att betala arrendeavgiften till Lessebo Bolag AB. Beloppet var nu 210 kr. Detta tyder på att Gustav inte hade klarat av att betala hela det årliga arrendet. Bouppteckningsmännen värderade Hanahalls yttre inventarier till 235 kr. När Lessebo Bolag fått sitt, återstod 15 kr till familjen av vad kreaturen och alla arbetsredskap var värda. Bland skulderna var reversen till Olof Petersson på Kvarnaryd den största posten med 176 kr, vilket speglar hur nära dessa grannorp hade stått varandra under många decennier. Handlaren J.P. Karlsson i Attsjö hade beviljat familjen kredit trots att han visste hur dåligt ställt de hade det. Eller var det kanske just på grund av detta? Själv var han född nödåret 1868 och visste vad det ville säga att gå och lägga sig hungrig. Lessebo Bolag AB krävde ytterligare 30kr i räntor på de arrendeavgifter, som Gustav inte hade haft råd att betala. Kostnaden för begravningen uppgick till 65 kr. Det var viktigt både för familjens anseende och för att hedra den döde, att kunna bjuda på ett redigt begravningskalas med mat, öl och brännvin. Eftersom de sammanlagda skulderna uppgick till 358 kr och tillgångarna var 68kr, blev underskottet 290kr.

När fotot togs var Anna alltså rakryggad och mörkhårig, här klädd i sina svarta finkläder. Den vackra blusen i lystertyg var sydd med veck och puffärmar och kjolen avslutades med en bred bård som nästan nådde golvet. Det ser ut att vara Annas stora svarta finschal som hänger över bakre delen av bordet. Rummet hade tapetserats i vågade storblommiga tapeter som till viss del skymdes av en blommande nattens drottning. Över breda golvplankor låg hemvävda trasmattor med karaktäristiska svarta ränder. På det trebenta pelarbordet nära fönstret trivdes den stora Aspedistran utmärkt och duken hade smyckats med broderade munkabältestjärnor.

Foto: Iris Holmberg

Äldste sonen Johan Gustafsson gifte sig i september 1899 med Emma Charlotta Ahl, från Notebäck och två månader senare flyttade familjen till torpet Askenberg under Wret säteri i Dädesjö, där Johan blev torpare. Anmärkningsvärt är att han som torpare höll sig med dräng 1901 - 1906 och att Johan 1907 dessutom uppges vara arrendator på Hanahall. Kanske var det för att hjälpa sin mor och sina yngre syskon på Hanahall att skaffa husrum och försörjning. Johan och Emma Charlotta fick tio barn. När Johan dog 42 år gammal blev hustrun 1921 ensam med nio minderåriga barn, men lyckades att både hålla ihop familjen och behålla torpet inom familjen. De ställde upp för varandra.

Klas Emil, som var nästäldsta sonen på Hanahall, hade vid fjorton års ålder konfirmerats i Herråkra. Dit var det närmare än till Furuby. Sjutton år gammal flyttade Klas till Dädesjö och tjänade som dräng under ett år. För övrigt bodde han på Hanahall och hjälpte till att bruka gården, men arbetade också som skogsarbetare för Lessebo Bolag. När tredje äldsta sonen Karl var 19 år, skrevs han in vid 8:e artillerikompaniet i Karlskrona i januari 1903. Fyra år senare lämnade han det militära som korpral. Därefter antecknades Karl som arbetare och sökte årligen frejdebrev hos prästen för att kunna ta anställningar på olika ställen i Sverige. Han bodde under många år på gården Lillaryd i Herråkra. Yngsta sonen Per August konfirmerades 1902, arbetade först på Hanahall, blev sedan skogsarbetare, gifte sig och bodde några år på Kvarnaryd hos sin syster Mia, som var gift med skomakare Sandberg. Sladdbarnet Ester Helena flyttade 1908 till Herråkra. Då var hon 14 år. Gustav och Annas dotter Adelina Mathilda tjänade som piga under några år, men återvände därefter hem och dog på Hanahall bara 30 år gammal.

Klas Emil Gustavsson och Johanna (Hanna) Johannesdotter blir ägare av Hanahall 1909.

I slutet av januari 1906 tog Klas från Hanahall ut lysning med Johanna Johannesdotter (Hanna) från torpet Johannesdal. Då var Klas 27 år och den blivande bruden fyra år äldre. Det var Hannas föräldrar som hade brutit och brukat torpet. 1898 hade hennes far dött i lunginflammation och nu var slutet nära för mor Anna Stina. Tre dagar före bröllopet somnade hon in. Boningshuset på Johannesdal var relativt stort och i mars Karl Peter Samuelsson och Ida Karlsson. In som hyresgäster. Året därpå sålde Tingstad Trävaru AB ett stort antal torp och gårdar i Furuby socken. Johannesdal var ett av dem, men ingen lade något bud eftersom huset var dragigt och jorden mager. I stället köpte hyresgästerna Karl och Ida torpet Lyckans höjd under Attsjö Norregård, dit de flyttade 1909. (Mer om Hanna Johannesdotter kan du läsa under *Norregård, Torp. Berättelser.*)

Klas högsta önskan hade alltid varit att bli ägare till Hanahall, som familjen hade brukat och bebott i mer än hundra år. Hannas familj på Johannesdal hade under alla år levt sparsamt och ekonomin var god. Det reella värdet av överskottet vid faderns bouppteckning var drygt 400 kronor och Hanna var föräldrarnas enda arvinge. Dessutom hade Klas förvärvsarbetat under mer än tio år och hade säkert kunnat spara ihop en del pengar. Efter bud och motbud, slutfördes affären och för 2200 kronor blev Klas ägare till Hanahall. Den 18 oktober 1909 flyttade han hem tillsammans med Hanna och barnen Edit och Henning.

*Hanahall 1909. Klas Gustavsson med sonen Henning och hustrun Hanna med dottern Edit.
Foto: Hemmesjö hembygdsförening.*

Gården var på 52 hektar men skogen var dålig eftersom mycket var sankmarker, men Klas var en driftig man. Han dikade ut mycket och skogensarealen ökade efterhand. 1934 dog han bara 55 år gammal på grund av magcancer. Då var yngsta dottern 14 år.

*Skogsbruk. Granplantering. "Lisa i Ryd" från Magersryd N° 2 från vänster,
Edith från Hanahall kvinnan längst till höger i bild. Foto: Iris Holmberg*

Hanna har ord om sig att vara en snäll och ordentlig och redig människa. Förutom att sköta hem och barn och kvinnoarbetena på gården, så var hon hemsömmerska. Hanna klarade också av att sy kappor och jackor, något som sockenskräddaren tidigare hade ansvarat för. Barnbarnet Iris berättar att farmodern sydde mycket och att folk kom hit till Hanahall för att prova och maken Leif har hört från sin mor att hon som barn var en av dem. Antagligen har Hanna själv förfärdigat den svarta finklänning hon bär på kortet. Svärdottern Agnes har berättat hur välkommen hon kände sig när hon flyttade in på gården.

*Hanna på Hanahall.
Foto: Iris Holmberg.*

Efter att Henning hade gift sig flyttade Hanna och dottern Signe upp på andra våningen, där det fanns ett rum och ett litet kök. Signe hade varit sjuklig under många år, men när modern hade dött flyttade hon till Växjö och arbetade på syfabriker. Signe skaffade en blå Huskvarna velociped Novolett och ganska ofta kom hon knattrandes hem till Hanahall för att stanna ett par nätter. Ibland hade hon stuvbitar med hem och svägerskan Agnes sydde kläder till sina tre flickor medan Signe sydde kläder till deras dockor.

Familjerna på Hanahall och Holmahult turades om att åka till posten i Herråkra. Den 15 november 1947 när Hanna var på väg till sina grannar för att hämta posten fick hon en stroke och blev förlamad på höger sida. Talet kom tillbaka men inte muskelfunktionen och hon lärde sig aldrig gå igen. Hanna vårdades på sjukstugan i Lenhovda och dog där den 12 februari 1948. Den sista natten, när hon somnade in för gott, vakade Henning, Hilding, Signe och Gerda över henne. Deras mor blev bara 64 år gammal.

Foto: Iris Holmberg

Henning bodde i stort sett hela sitt liv på Hanahall, förutom att han ett tag var dräng på granngården Holmahult. Vintertid körde han ut stockar ur skogen med häst, sommartid skötte han sin egen skog och jordbruket. Henning och Fritz på Lyckans höjd jobbade mycket ihop i

skogen, Fritz fällde och Henning körde ut stockarna. Båda arbetade för Åryd. Uppklädda i kostym, vit skjorta och slips hade vännerna som arbetade i skogen samlats på Hanahall för att ta sig ett glas. Längst till vänster Elis Lundell från Kvarnaryd och på ömse sidor om Henning, som håller upp, sitter Torsten och Fritz från Lyckans höjd, därefter Gustav Karlsson från Sköntorp, som ofta hjälpte till att tröska och slakta på gården. Längst till höger syns Hilding på Hanahall.

Samtliga foto: Iris Holmberg.

Hanahall har alltid varit den naturliga samlingspunkten för Johannes Zackrissons ättlingar. Här ror Henning ut sin farbror Karl på Holma sjö. I fören sitter Hennigs kusin Britta.

Syskonen Astrid, Hilding, Gerda, Signe, Edit och Henning träffas på Hanahall sommaren 1957. Edit och Astrid bodde i Stockholm. Edit hade fiskaffär medan Astrid jobbade som snabbköpskassörska. Gerda var föreståndare på skolkök i Växjö. Familjen köpte loss en tomt från Hanahall och byggde en jaktstuga som också användes som sommarhus. Hilding som var snickare byggde ett litet hus vid Evedal och senare ett större hus inne i Växjö. Gerdas man var också snickare och de jobbade tillsammans, bl.a. högt ovanför Växjö när arbetade med att bygga domkyrkans två spiror. I bakgrunden syns några av Hennings åtta bikupor.

Henning Klasson och Agnes och deras tre döttrar Ingrid, Iris och Gunnel.

Midsommar 1946 gifte Henning på Hanahall sig med den tio år yngre Agnes Karlsson från Möcklehult gård i Dädesjö. Här med sina tre flickor.

Foto från 1959

Iris berättar och visar kort från barndomen:

- I "Leket" hade vi var sin lägenhet med trädgård och vi höll så fint både ute och inne. Jordgolvet sopades och vi hade ordning på våra husgeråd; fina koppar utan öron, tallrikar, fat, grytor, burkar och kaffekokare. Hit drog vi ut våra dockor och nallar. Vi, det var storsyster Ingrid och jag och vår kusin Ann-Sofie från Linköping. Hela somrarna bodde hon och moster Berta på ovanvåningen. Jämt lekte vi och hade det ju så roligt. Grundstenarna från den gamla 1800-tals ladugården användes som spisar och där lagde vi en massa olika maträtter. Handlade gjorde vi i Kvarnaryd, rödklövern på den lilla

lyckan blev bullar och de lila väddblommorna var muffins. Ibland var vi med pappa och drog nät på sjön. Då passade vi på att handla strömming (gäddnate) och isterband (vass som klipptes av i små bitar). Våra ladugårdar fanns på skogsvägarna, där stenar och kottar blev till boskap. Här ovan står moster Berta med kaffekanna och blombukett, framför henne är jag med min vattenkanna medan Ann-Sofie, med rosett i håret, och Ingrid står och håller var sin kattunge.

System Gunnel hos hönsen 1961.

-Mamma sålde ägg och innan de började skicka i väg mjölken kärnade hon smör, som hon också tog med sig till affären i Herråkra. Hon bakade matbröd och bullar, men köpte kakor, tårter och knäckebröd av brödknallen, som hade med en liten skåpbil och på höstarna kom sillaknallen. Mattsson åkte runt och sålde underkläder, tyger och klänningar till små barn medan Borstaknallen vandrade till fots och bar på sina borstar som var handgjorda. Om hunden skällde blev han jätterädd och övernattade gjorde Borstaknallen i stallet eller på en madrass på köksgolvet, längre in i huset ville han inte gå.

-Det har alltid varit en speciell känsla att komma upp till Kvarnaryd. Där var ljust och högt och fint och så mycket blommor, på ängarna och åkrarna och längs vägen. När vi skulle plocka blommor, så gick vi alltid dit. Nu för tiden är det nostalgi att gå där uppe och titta. Pappa arrenderade åkrarna och hade sina maskiner i logan. Jag minns hur vi plockade potatis och räfsade hö vid Kvarnaryd. När korna betade där uppe var de tjudrade och då måste man flytta dem så de fick nytt gräs att beta. På fotot flyttar moster Berta och jag korna. Arrendet hade far kvar till slutet av 1960-talet.

-Några hundra meter in i skogen räknat från Kvarnaryd ligger en åkerlycka som heter Fälleylyckan och som vi också skötte. Där tog vi hö men skogsvägen var så smal att det var svårt för hästen och slåttermaskinen att ta sig dit. Ingrid körde höräfsan, vi andra räfsade och stackade höet. Att sedan köra hem hölassen var knöligt på den lilla gropiga vägen. I närheten av Fälleylyckan ligger en rätt så djup varggrop som det nu för tiden växer träd i.
Fotot från Hanahalls Mosse med Holmasjö i bakgrunden.

Iris berättar: -De fyra första åren gick vi i skola i Herråkra och dit var det ett par/tre kilometer. Min storasyster Ingrid måste gå till fots till skolan och följde då en liten stig längs sjön. Jag som var tre år yngre blev däremot hämtad av skolskjutsen, men från och med tredje klass skulle jag gå ner till Holmahult. Ibland hade jag tur och kunde åka dit med pappa, när han körde med hästen för att lämna mjölkkanorna. Klass fem/sex gick jag i skolan i Lenhovda, men högstadiet fanns i Älgshult drygt 3 mil bort. Varje morgon cyklade jag till Holmahult. Där plockade skolbilen upp mig och cykeln, som chauffören slängde av i diket i Herråkra. På eftermiddagarna plockade jag upp cykeln ur diket och cyklade hem. Om det inte gick att cykla pga. av snö, måste jag gå till Hanahall och bära min tunga skolväska.

Iris i väder som passar bättre för skidor än för snö.

-Två gånger om året körde pappa till kvarnen i Ramnåsa med häst och vagn och ibland följde vi med och satt där oppe på säckarna. Matsäck hade vi med oss. Under tiden som de malde, och det tog ju några timmar, så var vi där och lekte och hade det så roligt. Och så brukade vi gå upp till Ramnåsa och se om där hade hänt något nytt. Och så åkte vi hem med hästen igen. Det blev en liten utflykt.

Henning var intresserad av biodling, likt förfadern Johannes Zackrisson, och hade åtta kupor, men Johannes bara ägde 1 1/3 bikupa.

Pappa Henning körde aldrig bil, men liksom sin syster Signe skaffade han en blå Huskvarna velociped Novolett. Den 13 april 1980 köpte Henning en traktor i Växjö, det kommer Iris och hennes man Leif ihåg, för det var samma dag som deras son Ola döptes. När man ändå var i stan, så var det ju lika bra att få traktorn med sig hem. Henning lärde sig själv att köra den och det gick bra trots att han inte hade något körkort. Två år senare flyttade han och Agnes till Växjö och bytte bostad med Iris och Leif, som övertog Hanahall i november 1982.

Iris och Leif Holmberg och fem söner på Hanahall

Leif Holmberg föddes i Lenhovda men hans föräldrar kom från Hult i Herråkra och där firade familjen alltid jul. Leif hade inga syskon, men bodde på somrarna och under storhelger hos mormor Gerda på Hult Södregård i Herråkra och där var det full fart. I bottenvåningen bodde nämligen Leifs jämnåriga kusiner Tommy och Göran. Den första lek han minns var att de brummande sprang runt som bilar med grytlock som ratt. När de sedan fick en gammal Plymouth, köpt på en bilskrot för 25 kronor, var lyckan fullkomlig. Bilbatteriet avlägsnades och sedan fick pojkarna skruva och dona. Leif hjälpte till på gården också. I tioårsåldern fick han börja slå med lie och lära sig köra häst, först med höräfsa och senare köra ut massaved från skogen vintertid. Nu började han att själv cykla till mormor, sedan blev det moped och därefter körkort. Bilar har alltid funnits i Leifs liv. Han har kört taxi, lastbil och ambulans, men framför allt läkemedelstransporter. Iris och Leif lärde känna varandra i Virserum på en danslokal som låg på en grusås och därför kallades för *Kärringaryggen*. De bosatte sig till att börja med i Växjö, men det kändes perfekt för Leif när han och Iris innan jul 1981 flyttade till Hanahall med sönerna Henrik och Ola. Där fanns stillheten och lugnet och fåglarna.

Lördagen den 8 januari 2005 hade Iris kört till Växjö för att storhandla. När hon kom ut till bilen med alla sina kassar så blåste det bra. På hemvägen ökade vinden ännu mer. Hon närmade sig hemmet, men strax innan avtagsvägen till Hanahall låg ett träd tvärs över vägen. Iris vände om och begav sig tillbaks mot Attsjö för att sedan köra den lilla skogsvägen hemåt: - Då hade det börjat blåsa riktigt ordentligt. Det var ju egentligen inte klokt att köra då, men det gjorde jag i alla fall och kom så långt att jag kunde se hem. Uppe på gränsen mellan Kvarnaryd och Hanahall låg en jättetall rakt över vägen. När jag såg hur de andra tallarna gungade blev jag rätt skraj, men klev ur bilen, klättrade över tallen och sprang hem. Leif var ju hemma och hann ta motorsågen och såga upp tallen, så att han kunde köra hem bilen. Och det var tur det, för nästa morgon hade det ramlat många tallar där uppe och om bilen stått kvar, så hade den varit helt förstörd. När vi vaknade nästa morgon var det så besynnerligt ljus i sovrummet. Vi tittade ut och såg en helt annan värld. Överallt låg gamla oxlar och björkar huller om buller, men värst var det ner mot sjön. Den mycket höga gamla granskogen, som innan hade tagit så mycket av ljuset, stod där inte längre. I stället såg man himmeln. Åt alla håll på ägorna hade träd blåst omkull, framför allt tallar. Och de ensamma träd som orkanen Gudrun lämnat stående, skulle inte klara nästa storm, så dem sågade vi ner. På ett sätt hade vi tur, för mycket av skogen som föll var gammal och skulle ändå skördas, men det är mycket svårare och farligare att ta hand om träd som fallit jämfört med skog på rot. Två år senare kom stormen Per.

Leif minns också orkanen Gudrun. När blåsten började ta i tog han en sväng nedåt sjön och passerade husbilen, som hans gode vän från Tyskland hade parkerat vid stugan, helt nära en stor gammal oxel. På Leifs uppmaning flyttades bilen till en vändplats längre bort och det var tur, för precis där bilen tidigare hade stått låg trädjätten följande morgon med rötterna i luften. När Iris kom hemspringande efter sin vådliga bilfärd, hade Leif inte hunnit bli speciellt orolig. Beväpnad med en motorsåg begav han sig väg för att såga upp den stora tallen som blockerade vägen för bilen. Nu var det Leif som blev rädd. Tallarna gungade olycksbådande i vindbyarna. Hela tiden kändes det som att han behövde ha ögon i nacken, för att se till att inget träd kom

nerramlade över honom. Överallt i skogen brakade det när granarna föll ikull. De vek sig och föll, det ena trädet efter det andra som dominobrickor. Leif hade svårt att tro att det han såg var sant. Nästa dag stack stubbar upp ur marken medan granarna låg huller om buller. Gudrun avverkade 700 - 800 träd på Hanahall, mest gran men också tallar och lövträd. I fjorton dagar var familjen utan ström, men klarade sig bra. Man eldade i husets två kaminer och lagde mat på den gamla vedeldade köksspisen. Kor som behövde mjölkas hade man inga och vatten fanns i gårdsbrunnen. Telefonerna fungerade inte, men efter ett par tre dagar var vägen farbar till Herråkra. Pojkarna började skolan igen och det gick att köra bil till affären för att köpa mat och stearinljus och batterier.

Masten för mobiltelefoni hade blåst ner, men då satte man upp en sändare i kyrktornet i Herråkra och så fungerade mobilerna igen. Det tog mycket längre att få tillbaks fast telefoni. Efter två veckor utan ström, placerade Eon ut en generator som försörjde Holmahult och Hanahall med el. Efter sammanlagt en månad var ledningarna lagade.

Efter flytten till Hanahall 1981 utökades familjen Holmberg med Daniel, som kallas Dala, och fem år senare med tvillingarna David och Simon. Nu fyrtio år senare har Iris och Leif också sex barnbarn. Gemensam nämnare för Leif och en av sönerna är jakt och förutom Hanahall arrenderar de mark från Södra skogsägarna. Efter fem pojkar fick Iris äntligen en flicka, äldsta barnbarnet Love-li, som liksom flera andra i släkten har en konstnärlig ådra.

Till glädje för många, är flera av familjen Holmbergs fem söner musikaliska. För en sex sju år sedan ordnade de en musikfestival på en av Hanahalls åkrar, kallad *Åkerfestivalen*. Sommaren 2022 var det dags igen och sönerna satte i gång "*Hanahall balunsen*". Bland andra band uppträdde *Rött med vita knutar*, där tre av Iris och Leifs söner spelar. Man lyssnade till musik, grillade kött, fixade sallader och bröd och i carporten var det konstateljé. Bland dem som ställde ut fanns Love-li. Drygt sjuttiofem personer i åldrarna ett till åttio år roade sig långt fram på småtimmarna och vissa besökare dröjde sig kvar ännu längre. Det skvallrade tre husvagnar och sex tält om.

Den djupa känsla som familjen känner för Hanahall manifesteras i *Hymn för Hanahall* komponerad av Dala (Daniel Holmberg). Namnen från 1836 års Lagaskiftesprotokoll på torpets åkrar och lyckor blir till poesi, ackompanjerad av suggestiv musik som manar fram trollen ur Smålands skogar: Backåker, Nylyckan, Dalabacken, Sjöhagslyckan, Storåker, Gubbalyckan, Dillåker, Lövsalen... och på mossen ner mot Holma sjö lunkar Frigg och Freja. Så heter familjens två långhornade Highland cattle. Det är en upplevelse att lyssna till denna låt av gruppen *Inommörk*, som finns bl.a. på Spotify.

Illustration av Iris Holmberg

Källor:

Johannes Zackrissons torpkontrakt om Hanahall 1807. Lessebo Bruksarkiv, kartong 35, handling 42.

Torpsyn på Hanahall den 10 juni enligt Konga häradsrätts utslag av den 15 december 1842. Lessebo Bruksarkiv, Kartong 35, handling 45.

Bergsrådet J.L. Aschans skrivelse till Kunglig Maj:t och Göta hovrätt den 17 februari 1844, vari Aschan yrkar att torpare Johannes Zackrisson ska vräkas från Hanahall i Mars 1845. Lessebo bruksarkiv. Kartong 35, handling 47.

J. P. Anderssons arrendekontrakt angående Hanahall juni 1873. Lessebo Bruksarkiv, kartong 35, handling 43.

Torpsyn på Hanahall den 22 juli 1873. Lessebo Bruksarkiv.

Gustav Magnusson ställer säkerhet för att arrendekontraktet skulle fullgöras, 1883. Lessebo Bruksarkiv, Kartong 35, handling 44.

Ekonomisk syn på torpet Hanahall den 27 september 1900. Lessebo Bruksarkiv, kartong 35, handling 46.

Karta över Hanahall 1899, Kronobergsarkivet: Åry bruksarkiv, Fastigheter Åryd, F8a: 1.

Gustav Magnussons intyg att han tagit emot ett par oxar från Lessebo bruk 1899.

Köpekontrakt för Hanahall den 18 oktober 1909. Iris Holmberg.

Stefansson, Bodil. En man som hetade Glader. 2017.

Arkiv Digital: Kyrkböcker och Bouppteckningar.

Bouppteckning efter Zackris Persson FII:5, sid 345, 1785 – 1786.

Bouppteckning efter Cajsa Andersdotter FII:39, sid 619, 1854 - 1855.

Bouppteckning efter Johan Magnusson FII:41, sid 905, 1858 – 1859.

Bouppteckning efter Johannes Månsson FII:44, sid 1095, 1863 – 1864.

Bouppteckning efter Gustaf Magnusson FII:62, sid 495, 1899 – 1900.

Iris Holmberg och Leif Holmberg berättar den 22 oktober 2022 samt vintern och våren 2023.

Daniel Holmberg berättar våren 2023.